

FEJEZETEK A SZLÁV NYELVTUDOMÁNYBÓL,
IRODALOMBÓL ÉS KULTÚRÁBÓL

Szerkesztette
Dudás Mária,
Menyhárt Krisztina

ELTE BTK
Szláv Filológiai Tanszék
Budapest, 2019

A KIADVÁNY MEGJELÉNÉSÉT TÁMOGATTA
Budavári Bolgár Önkormányzat

SZAKMAI LEKTOROK

Lebovics Viktória

Pátrovics Péter

MŰSZAKI SZERKESZTŐ ÉS TÖRDELŐ

Janiec-Nyitrai Agnieszka

© Szerzők

Kiadja az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék
Felelős kiadó a Szláv Filológiai Tanszék vezetője

Sorozatszerkesztő: Lukács István

A borítót tervezte: Selley Tamás Ottó

Nyomdai kivitelezés: Robinco Kft.

ISSN 1789-3976

ISBN 978-963-489-162-8

TARTALOM

Előszó	7
CSÁSZARI ÉVA Élettörténetek és kétnyelvűség	9
DUDÁS ELŐD 18. századi bácskai bunyevác szövegek nyelvi elemzése	21
DUDÁS MÁRIA Öröm és bánat kifejezése a magyar és bolgár frazeológiában	34
FEDOSZOV OLEG Földrajzi nevek és a frazeológia	44
ISTVÁN ANNA Régi magyar képversek szlovák vonatkozásai	53
JAKOVLJEVIĆ DRAGAN A szerb irodalomkritika kialakulása és sajátosságai a Habsburg Monarchia korában	65
JANIEC-NYITRAI AGNIESZKA Az alkotói folyamat önreflexiója Karel Čapek válogatott műveiben	78
KISS SZEMÁN RÓBERT Régiségek és hamisítások a 19. század eleji szláv kultúrákban	91
LUKÁCS ISTVÁN Mesenovella a századelőn – Ivan Cankar és Balázs Béla	105
LUKÁCSNÉ BAJZEK MÁRIA A felsőszölnöki nyelvjárás szókincse	114

MANN JOLÁN	
„Repülünk Pannónia fölött”: Miroslav Krleža útirajzai	127
MENYHÁRT KRISZTINA	
Szűz Mária kultusza a bolgár és a magyar néphitben	138
PAVIČIĆ MLADEN	
Dominik Smole <i>Fekete napok és egy fehér nap</i> című regényéről ...	152
RÁGYANYSZKI GYÖRGY	
A biblikus cseh nyelvű liturgia mítosza a magyarországi szlovák evangélikus gyülekezetekben	164
URKOM ALEKSANDER	
Gazdasági terminológia a magyar-szerb lexikográfiában	175
VIG ISTVÁN	
Újszemponatok a horvát partikula meghatározásához	183
ZSILÁK MÁRIA	
A Várnai csata (1444) utóélete írott forrásokban és a szóbeliségben	194

A FELSŐSZÖLNÖKI NYELVJÁRÁS SZÓKINCSE

LUKÁCSNÉ BAJZEK MÁRIA

Abstract: This study introduces the past and present of the Slovenian dialect research and mentions historical, social, religious and geographical reasons of dialectal diversity and characteristic grammar elements of the dialect in Felsőszölnök. Most of the lexical items of the Slovenian dialect in the Rábavidék can be traced back to old Slavic words and was adapted to the system of the local language. This language has preserved archaic Slovenian words which are not used in the central Slovenian literary language because of the German language influences. We can find old Hungarian and German loanwords in the dialect of Felsőszölnök. The development of the dialect stopped in the middle of the 20th century. Since then, Hungarian language influences have become stronger. The dialect has fallen into the background and the process of language exchange has been realized in circles of younger generations.

Keywords: Rábavidék, Felsőszölnök, dialect research, borrowing of words, Hungarian and German loanwords, language exchange

1. A szlovén nyelvjáráskutatás rövid áttekintése

A szlovén nyelvjárásokat a Harkovi Egyetem megbízásából az orosz I. I. Szreznjevskij kezdte el tudományosan kutatni a 19. században. 1841-ben meglátogatta a szlovén tartományokat, őszre pedig már megjelentette a szlovén nyelvjárások első tudományos leírását. A legtöbb figyelmet a reziai és a velencei szlovén nyelvjárásoknak szentelte. Később Szreznjevskij ugyanezzel a feladattal bízta meg Jan Baudouin de Courtenay-t, aki megtanult szlovénul, sőt elsajátította a reziai nyelvjárást is, de a délszláv és az újlatin nyelvek közötti interferenciákkal is foglalkozott. Könyvet adott ki a reziai nyelvjárási szövegekből, majd megjelentette az olaszországi Ter folyó mentén beszélt szlovén nyelvjárások szöveggyűjteményét. Legfontosabb tanulmánya *Opyt fonetiki rez'janskih govorov* (A reziai helyi nyelvjárások fonetikai leírásának kísérlete, 1875). Később Fran Miklošič német nyelvű összehasonlító nyelvtant írt, amelyben kitért a szlovén nyelvjárások főbb jellemzőire is.

A muravidéki nyelvjárással elsőként Pável Ágoston foglalkozott, aki részletesen feldolgozta szülőfaluja, Vashidegkút (Can-

kova) hangtanát, amely *A vashidegkuti szlovén nyelvjárás hangtana* címmel 1909-ben Budapesten jelent meg. A magyarországi szlavisták közül figyelemre méltó Asbóth Oszkár *A j > gy változás a hazai szlovének nyelvében és a dunántúli magyar nyelvjárásokban* (Budapest, 1908) című dolgozata.

A Ljubljana-i Egyetem megalapítása (1919) után a szlovén dialektológia önálló tantárgy lett az egyetemen. Első tanára Fran Ramovš volt, aki ebben a témában számos művet adott ki. Alaposan feldolgozta a szlovén nyelvjárások hangtanát, alaktanát és prozódiaját. Főbb művei: *Historična gramatika slovenskega jezika* (A szlovén nyelv történeti nyelvtana, 1935), *Kratka zgodovina slovenskega jezika – vokalizem* (A szlovén nyelv rövid története – a magánhangzórendszer, 1936), *Morfologija slovenskega jezika* (A szlovén nyelv morfológiája, 1952), *Dialektološka karta* (Nyelvjárási térkép, 1931).

A. V. Iszacsenko a karintiai nyelvjárásokkal foglalkozott, legjelentősebb monográfiája a *Narečje vasi Sele na Rožu* (A rozi Sele falu nyelvjárása, 1939). A nyelvjárás kutatásban a strukturális szinkrón kutatási módszert alkalmazta. Ramovš mellett a legjelentősebb szlovén nyelvjárás-kutató Tine Logar volt, aki több mint 200 szlovén kutatópont anyagát dolgozta fel. Legfontosabb művei: *Slovenska narečja* (Szlovén nyelvjárások, 1975), *Karta slovenskih narečij* (Szlovén nyelvjárási térkép, 1983).

Ma a szlovén nyelvjárás-kutatás központja a Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia Fran Ramovš Szlovén Nyelvtudományi Intézetében van. Az intézet gondozza többek között az általános nyelvészeti atlaszt (OLA), az európai nyelvészeti atlaszt (ALE) és a szlovén nyelvjárási atlaszt (SLA).

2. A szlovén nyelvjárások kialakulása

A szlovén nyelv a délszláv nyelvek közül a legtagoltabb. Az évszázadok során a történelmi, földrajzi, társadalmi körülmények hatására olyan nyelvjárási sokszínűség alakult ki, amely magában hordozza a szlovén nyelv fejlődésének legfontosabb sajátosságait, és ma is jellemzi Szlovéniát, valamint a szlovének által lakott határon túli területeket is. Erre a sokszínűsége a rokon és a nem rokon népekkel való érintkezés és együttélés is hatással volt. A nyelvjárások a nyelvi fejlődés következményei, tanulmá-

nyozásukkal képet kapunk a nyelv új elemeinek terjedési irányáról és módjáról. Ez a sokszínűség gyakorta kommunikációs nehézségeket okozott, legfőképpen a szlovén nyelvterület két végén, a nyugati és a keleti területeken élő szlovének között. A Rezia (ma Olaszország) és a Rába folyó mentén élő szlovének nyelvjárásában oly nagyok a különbségek, hogy meg sem értik egymást.

A nyelvjárási tagolódás szempontjából a legfontosabb külső tényezők egyike a szlovének két irányból és két hullámban történő letelepedése. A szlovének egyik ága 550 után északról, a Kárpátokon keresztül érkezett, a másik ága pedig 568 után délnyugatról a Száva és Dráva völgyében felfelé haladva. Valószínűleg ebben a kettősségben rejlik a szlovén nyelv legrégebbi nyelvjárási tagolódása. Az Alpok mentén letelepedett szlovén törzsek egészen a 8. századig az ősszláv nyelv változatát beszélték, majd attól egyre inkább eltávolodtak (TOPORIŠIČ 1965: 43), és kialakult a pannon és az alpesi szláv nyelv. A pannon szláv nyelv a magyarok 9. századi bejövetelével kihalt (BEZLAJ 1967: 103). A 12-13. században az alpesi szlovén nyelv két nyelvjárásra oszlott, a délkeletire és az északnyugatra, a *ě* és az *ǫ* diftongizálódott, délkeleten *ej/ou*-vá (*sne:ig, mo:ust*) fejlődött, északnyugaton pedig *ie/uo*-vá (*sni:eg, mu:ost*) (LOGAR 1996: 3). A nazálisok korai denazalizációja ugyancsak hozzájárult a nyelv erőteljes tagolódásához: *leča* → *léča*, *roka* → *róka*.

Szlovénia domborzati viszonyai – a magas hegyek, Alpok, folyók, sűrű erdők, mocsarak – nagymértékben befolyásolták a nyelvi változások terjedésének irányát és mértékét. A nazálisok denazalizációja, amely délről indult a mai szerb és horvát területekről, Pohorje és az Alpok vonulatánál megakadt, és csak később jutott el a magas hegyeken túli területekre. A változások terjedésére kihatottak a politikai, közigazgatási és egyházmegyei határok, valamint a nyelvjárásrégiók és nyelvjárás csoportok is. A nyelv fejlődését más népek, főleg a németek és a magyarok letelepedése is befolyásolta.

A nyelvjárási tagolódásra a nem szláv nyelvekkel ill. nyelvjárásokkal (német, friüli, olasz, magyar) való szomszédság is hatással volt, különösen a hangtanra, a szóképzésre és mondat-

szerkezetre, de a szavak hangsúlyára és a mondatintonációra is. A nyelvjárások fejlődésére továbbá hatást gyakorolt a peremvidéki nyelvjárások lassúbb és a központi nyelvjárások gyorsabb fejlődése. A fejlődésben nyomot hagytak a török hódítások is, amelyek miatt a lakosság délről észak felé vándorolt, a helyükre pedig szerb és horvát területekről érkeztek menekültek. Így keletkeztek a vegyes szlovén, szerb és horvát nyelvvi elemek.

A tagolódásra és a nyelv későbbi fejlődésére hatással volt az is, hogy a szlovén területek milyen egyházi fennhatóság alá kerültek. Meghatározó volt az a tény, hogy a Drávától északra fekvő területek a salzburgi püspökséghez, a délre fekvők pedig az aquileai püspökséghez tartoztak. Muravidéket az 1094 táján alapított zágrábi püspökséghez csatolták, majd később, 1176-ban a terület jelentős részét a győri egyházmegyéhez. Ez az állapot egészen 1777-ig fennállt, amikor is Muravidéket teljes egészében a szombathelyi püspökség alá rendelték (JESENŠEK 2005: 30).

A nyelvjárások kialakulását belső nyelvi tényezők is befolyásolták. A mai szlovén nyelvjárások leginkább éppen a magánhangzó-kvantitásban különböznek egymástól. Vannak nyelvjárások, amelyekben pl. csak három hangsúlyos hosszú magánhangzó van, de vannak olyanok is, amelyeknél számuk meghaladja a tizenötöt (pl. karintiai helyi nyelvjárások). A két nazális csak a karintiai podjunai nyelvjáráscsoportban őrződött meg. A hosszú magánhangzók rendszere a nyelvjárások többségében egyes- és kettőshangzókból áll. Teljes egyeshangzós rendszer jellemző a felső-krajnai nyelvjárású régióra, de másodlagos, a kettőshangzók monoftongizációjával keletkezett egyeshangzókat találunk más nyelvjáráscsoportokban is. Az olaszországi reziái szlovén nyelvjárás pedig egyedülálló módon a felsorolt hosszú magánhangzókon kívül úgynevezett *sötét/elfojtott magánhangzókat* is ismer.

A szlovén nyelvjárásokban a rövid magánhangzók lehetnek hangsúlyosak és hangsúlytalanok. Az *á*-zás (*ženo* → *žena*, *otrok* → *atruk*), *u*-zás (*bogat* → *bugat*), *i*-zés (*sedála* → *sedíla*), magánhangzó harmónia és egyes magánhangzók teljes elnémulása is olyan tendencia volt, amely a szlovén nyelvet számos nyelvjáráscsoportra és helyi nyelvjárásra osztotta. A nyelvi differenciálódásra kiha-

tott a hangsúlyváltás is. A nyelvterület nagyobb részén érvényesült a hangsúly eltolódása a szóvégi rövid nyílt szótagról a hangsúly előtti *e/o*-ra (*sestrà* → *séstra*, *kosà* → *kósa*), kisebb területen pedig a hangsúly eltolódása a hangsúly előtti félhangzóra (*məglà* → *məgla*). Egyes szlovén nyelvjárások (egyres tengermelközi, karintiai és alsó-krajnai) ismerik a zenei hangsúlyt, a többi régióban (pl. a Muravidéken is) pedig a dinamikus hangsúlyt.

A szlovén nyelvjárás sokszínűség az összláv mássalhangzó-fejlődés eredménye is. A Kranj-Ljubljana vonaltól nyugatra fekvő nyelvjárásokban a *g* zárhang gutturális *ɣ* réshanggá vált, a nyugati (olaszországi szlovén) nyelvjárásokban pedig zöngés vagy zöngétlen *h* hanggá, ritkán pedig teljesen elnémult (*gora* → *ɣora* → *hora* → *ora*). Nagy változásokon ment át a *t'*, *n'*, *l'* is. A *t'/ć* csak néhány nyugati szlovén nyelvjárásban őrződött meg, máshol *č*-vé alakult át (*svéča*). Az *n'* a nyelvjárások többségében fennmaradt (*njiva*), egyes (pl. felső-krajnai) nyelvjárásokban azonban depalatalizálódott vagy pedig *jn*-é vagy *j*-vé változott (*kon'a* → *kona* → *koja* → *koja* → *kojna*). A palatális *l'* csak kisebb területen maradt meg, *l*-é vagy *jl*-, *j*-vé változott. A *k*, *g*, *h* a palatális magánhangzók előtt a szlovén területek jelentős részén *č*, *j*, *š*-vé változtak (*róče*, *nóje*, *oréši*), míg Notranjska területén megmaradtak az archaikus *t'/ć* és *h/š* mássalhangzók is (LOGAR 1996: 7–8).

Hasonló tarka képet mutat a veláris *ɫ* fejlődése. Számos nyelvjárásban a veláris magánhangzók előtt az *ɫ* megőrződött, vagy pedig *u/w/v*-vé alakult (*topáta* → *wopáta* → *vopáta* → *lopata*). A *u* félmagánhangzó fejlődése sem egységes, egyes nyelvjárások megőrizték (*piu*), másokban *w/v*-vé fejlődött (*woda*, *vem*). A szó végén az *m* a szlovén nyelvterület legnyugatibb és legkeletibb részein *n*-né alakult (*vidim* → *vidin*, *delam* → *delan*). A muravidéki nyelvjárásban a *h* *j*-vé változott vagy elnémult, a *j* pedig a magánhangzó előtt *d'/dž*-vé változott (LOGAR 1996: 337–340).

3. Nyelvjárás régiók, nyelvjárás csoportok, helyi nyelvjárások és nyelvjárásvariánsok

A szlovén nyelvjárásokat nyelvjárás régiókra, nyelvjárás csoportokra, helyi nyelvjárásokra és nyelvjárás-variánsokra oszthatjuk. Nyelvjárás alapegységnek a helyi nyelvjárás tekintendő, amely néhány szomszédos település nyelve. A helyi nyelvjárás jelen van a kollektív tudatban, és a beszélők e norma tudatában be-

szélik. A helyi nyelvjárásoknak lehetnek variánsaik, amelyeket pl. magánhangzórendszerük különböztet meg egymástól. Egy adott terület helyi nyelvjárásai nyelvjárás csoportot alkotnak. A csoportot alkotó helyi nyelvjárások közötti leglényegesebb különbség abban áll, hogy a beszélőknek nincs kollektív normatudatuk. A legnagyobb nyelvjárási alakulat a nyelvjárási régió. Ez magában foglalja azokat a nyelvjárás csoportokat, amelyeket nem nagyszámú közös nyelvjárási jelenség köt össze (KISS 2001: 74–76).

Fran Ramovš *Dialekti* (1935) című könyvében a szlovén nyelvjárásokat hét nyelvjárási régióra (*karintiai, tengermelléki, irtásvidéki, felső-krajnai, alsó-krajnai, stájer, pannon*) osztotta fel, amelyek több mint ötven nyelvjárás csoportra és nagyszámú helyi nyelvjárásra tagolódnak. Ez a nyelvi sokszínűség ezeréves fejlődés, számos külső és belső nyelvi tényező eredménye.

3.1. A pannon nyelvjárásrégió

A felsőszozlónöki nyelvjárásvariáns a pannon nyelvjárási régióba tartozik, amelyet négy nyelvjárás csoport alkot: a muravidéki, prlekijai, halozei és a Slovenske gorice-i. A pannon nyelvjárás régióba tartozó nyelvjárások a 14. századtól az észak-stájer nyelvjárásokkal párhuzamosan fejlődtek. Ismerik az $\tilde{e} > e_i$ és $\tilde{o} > o_u$ diftongusokat, a félhangzó $\partial > e$ változott. A pannon nyelvjárásrégióban minden *u* a képzés helye szerint előretelődött és *ü*-vé fejlődött (*vnuk > vnük, južina > gūžina*), az *u* helyét a vokális *l*-ből keletkezett tiszta *u* foglalta el (*golčati > gounčati > gučati*). A muravidéki nyelvjárásokra a labializált hosszú *a* és a nem labializált rövid *a* oppozíciója jellemző: ha a hosszú *a* labializált, akkor a rövid *a* tiszta nem labializált (*dva:, mâte*), ha a hosszú *a* nem labializált, akkor a rövid *a* labializált (*ma:ti, brât*). Az *lj* mindenhol kemény *l*-é vált (*ključ > k'lüč*), az *nj* csak a muravidéki nyelvjárásokban őrződött meg (*njiva*), mindenhol máshol lágy *n*, *j* vagy *jn* lett (*kon'a/kona/koja/koja/kojna*). A szóvégi *m*-et az *n* váltja fel (*se'din*), a *h* réshang a muravidéki nyelvjárásokban a szó elején kiesik ('i:ža), a szó végén pedig *j*-vé alakul (*v 'i:žaj*), a szó eleji *j* *dj*-vé ('*djajce*) vagy *g*-vé ('*gé:tra*) alakul át, csak Muravidék déli részén ejtenek tiszta *j*-t, továbbá jellemző a *dj > tj > k* (*vlast'je-vlas'ke:*) hangváltozás is.

3.1.2. A muravidéki nyelvjárás csoport

Ez a nyelvjárás csoportot sem egységes, három helyi nyelvjárásra osztható: 1. goričkói (dombvidéki) (Goričko területén, Cankovától északra, Muravidék dombvidékén és a Rábavidéken beszélnek), központi vagy ravenskói (síkidéki) (Cankova, Mura-szombat környékén beszélnek), déli vagy dolinskói (A Mura és a Lendva folyó mentén beszélnek Črenšovci, Beltinci). A rábavidéki szlovének a dombvidéki helyi nyelvjárást beszélnek, amelynek két variánsát különböztetjük meg: a *felsőszölnök*it és az *apátistvánfalvit*. A felsőszölnöki variánszt Felsőszölnökön, Alsószölnökön és Ritkaházán beszélnek, az apátistvánfalvit pedig Apátistvánfalván és a szomszédos falvakban, valamint Szakonyfaluban és Rábatótfaluban. A nyelvjárás kutatók a variánsok kialakulását a területek különböző egyházközségekhez és a korábbi évszázadokban a különböző földesurakhoz való tartozással magyarázzák (ZORKO 2003: 18).

4. A felsőszölnöki nyelvjárásvariáns szókézlete

A szókézlet vizsgálata alapján megállapítható, hogy a nyelvjárás szókincsének nagy részét szláv eredetű szavak alkotják, amelyeket az évszázadok során a népnyelv a saját rendszeréhez formált, és amelyek esetében eltérés csak a hangsúlyban, a magánhangzó- és mássalhangzó-változásokban mutatkozik ('*go:us*, '*v'râna*, '*i:ža*, '*mo'leŧe*, '*meša*, '*pes*). E nyelv megőrizte azokat az ősi szlovén szavakat, amelyek helyére a központi szlovén nyelvjárásokban többnyire német kölcsönszavak léptek. Megtalálhatók benne a régi magyar jövevényszavak, amelyek közül néhány a szlovén irodalmi nyelvben is ('*beteg*, '*hi:ba*) fellelhető.

A szókincs gyűjtése és vizsgálata során érdekes eltérést jegyeztem fel falun belül is. Kettősség mutatkozik bizonyos szavak hangsúlyozásában (*no'ga:mę* – '*no:u:game*) és ragozásában. Az idősebbek ma is önznek, ha nagy tiszteletet érdemlő személyről beszélnek, az asszonyok kisebb része az egyes szám első személy nőnemű alakját használja (*sa 'üšla*), ha magáról beszél, a többség viszont hímneműt (*sa 'üšo*). Számos lexikai eltérésre is rábukkantam pl. a *so'ja:zen*, *si'ja:zen*, *sü'ha:zen* szavakat használják a száradékra, az erdőben kiszáradt fákra, a göcsörtös szóra van, aki a *sik'la:te* szót használja, más pedig a *sok'la:te*-t. Ez a sokszínűség a

lakosság összetételéből fakad. Kicsit másképp beszélnek a hegylakók, és megint másképp a völgylakók, jellegzetességeiket megőrizték azok is, akik más falvakból települtek Felsőszölnökre. A Monarchiai idején érkeztek betelepülők Ausztria területéről is, ezekben a családokban sokáig több német jövevényszót használtak, mint általában. A Muravidékről érkezők pedig hozták magukkal a saját szókincsüket.

A felsőszölnöki nyelvjárás-variáns szókincse a falusi közösség egymás közötti kommunikációját elégítette ki, elegendő volt a mindennapi paraszti élet, paraszti kultúra, néphagyomány, vallási élet, a mező- és erdőgazdaság témáira. A szakipari tevékenység egy részének szókincse pedig nagyobb részt német volt, (*'tišlar*, *'tišlaraj*, *beš't'o:uk*, *'o:ublepan*). Ez a szókincs mindaddig elegendőnek bizonyult, amíg a Rábavidék izolált volt, nem voltak jelentős külső kapcsolatai, illetve a technikai újdonságok térnyeréséig. Ezen a ponton a szókincs fejlődése meg is akadt, illetve egyre nagyobb mértékű magyar átvételre szorult. Kölcsönzésre a muravidéki és az irodalmi szlovén nyelvből nem volt mód, hiszen az 1980-as évek végéig alig volt kapcsolat a határ menti lakosság között, az iskolában tanított irodalmi nyelv pedig soha nem töltött be kommunikációs funkciót. A nyelvjárást beszélők, ha meg akarták értetni magukat, egyre gyakrabban kölcsönöztek magyar szavakat, szókapcsolatokat.

Felsőszölnökön a nyelvjárást ma már csak a 40 év feletti generáció beszéli. A lakosság a múltban zömmel csak földműveléssel foglalkozott, ez jól tükröződik a lexikában, amely az alábbiak szerint csoportosítható:

4.1. Földműveléssel kapcsolatos szókincs

Eszközök és részeik: *'oplan* – vánkosfa, *'vo:uže* – vastag kötél, *mo'vo:uz* – spárga, *š't'ri:k* – kötél, *š't'r:iček* – madzag, *špa'go:ut* – vékony spárga, *ž'no:ura* – zsinór;

Munkafolyamatok: *'žę:tev* – aratás, *o'ra:nje* – szántás, *'sejanje* – vetés, *o'ka:panje* – kapálás;

Növényi kultúrák: *'ber* – köles, *'len* – len, *'di:na* – hajdina, *g'ra* – bab, *g'ra:jšček* – borsó, *'djāblan* – almafa, *'cirok* – cirok, *'citron* – citrom, *'cintea* – ezerjófű;

Állatok: *k'rāva* – tehén, *'kønj* – ló, *'ma:ček* – macska, *f'ti:č* – madár,

'pɔdgan – patkány, 'mü:š – egér, piro'žāba – denevér;
Népi ételek: 'dja:jca – tojás, 'zɔnke – lepény, k'rāpce – lepény,
ž'gɔnke – ganica, 'močņek – tejpép, 'ta:madle – tojásos málé, 'a:j-
leštricle – kalács (mindenszentekre), 'šütemenj – sütemény.

4.2. Régi foglalkozások szókincse:

ko'la:r – bognár, 'pintar – kádár, ko'va:č – kovács, m'li:nar – mol-
nár, 'šo:uštar – cipész, 'tišlar – asztalos, š'koņek – tanító, 'leranca
– tanítónő, 'pādār – orvos, 'ba:njas – bányász;

Foglalkozásokkal kapcsolatos eszközök, folyamatok: 'tišlaraj –
asztalosműhely, beš'to:uk – asztalosműhely, 'o:uļlepan – gyalu-
pad, f're:n – ár.

4.3. Emberrel kapcsolatos szókincs:

Emberi test: sr'ce: – szív, p'lü:ča – tüdő, 'no:uga – láb, 'ro:uka – kéz,
'no:us – orr, g'la:va – fej

Betegségek: s'ra:b – rüh, ž'meņen 'be:teg – nehézkór (epilepszia),
k'rofa – golyva, ma'türe – métely.

Ezt a szókincset már csak az idősebbek ismerik, hiszen ezeket a foglalkozásokat már régóta nem úzik, így eszközeikkel és egyéb hozzájuk kapcsolódó szavakkal együtt feledésbe merültek. A szókincs vizsgálata során megállapítható, hogy a régi, mezőgazdasággal kapcsolatos szavak szlovének, számos ilyen szót megtalálunk a magyarban mint szláv jövevényszót. A német átvételek későbbiek, és a technikai fejlődéssel kapcsolhatók össze. Ezen eszközökkel és foglalkozásokkal a felsőszölnökiek Ausztriában ismerkedtek meg és honosították meg a nyelvjárásukban. Ezeket a nyelvjárás mai beszélője is megőrizte és nem cserélte le azokat magyar jövevényszóval.

4.4. Tulajdonnevek

Külön figyelmet érdemel a nyelvjárásban használt tulajdonnevek gazdagsága. A különböző nyelvi hatások nyomot hagytak a tulajdonnevekben is. A földrajzi nevek sorában a dülőnevek korábbi nyelvállapot őrzik (B'rezdan, 'Du:ga z'no:už, 'Kuteņ 'd'a:rek, 'Mikleņ 'do:u), a keresztnemek magyar és német nyelvi hatást tükrözik ('Do: užé, 'Se:ipek, 'Pe:ipe, 'Jo:ška; 'Māreka, 'Māreška),

továbbá meg kell említeni a házneveket és a gúnyneveket is. Ezek máig megőrződtek. A ház tulajdonosát nem csak a családi neve szerint ismerik (pl. *Bajzek*), hanem a ház neve (*Če'meštar-ne, Ba'ze:keņe*) alapján is. A háznevek általában foglalkozásokat (*Ko'va:čene* – Kovácsék, *M'li:narske* – Molnárék) vagy keresztneveket takarnak (*Va:nkašne* – Ivánék). A falu majd minden lakójához gúnynev (ragadványnev) is tapad, ezek ugyancsak tarka képet mutatnak (*K'ru:c, 'Hitlar, S'tâlęn, 'Poğan*), és általában van nőnemű párja is (*K'ru:cova, 'Hitlarca, S'tâlękenja, Po'gâńka*). A nyelvjárás érdekessége továbbá, hogy régen némely családoknál a férfi keresztnéhez tapasztották a *st'ri:na* (néni) szót és *'Pe:ije st'ri:na-nak* (Józsi néni), *'Mo:u(c)k st'ri:na-nak* (Mátyás néni), *'Lu:j(zek) st'ri:na-nak* (Alajos néni) hívták a nagynénit és nem az ő saját keresztnevén.

Háznevek:

'A:brahan – Ábrahámék, a házhoz tartozó férfi; *'A:brahankeņja* – Ábrahámék, a házhoz tartozó nő; *Lo'ča:reņe* – Fazekasék; *'Erņeš-ne* – Ernőék; *'Dürašne* – Györgyék; *Ko'va:čene* – Kovácsék.

Dúlőnevek:

Bard'a'la:z; 'Be:gnjec; 'Bęka'va:raš; Ca'linka; Gŕ'bę:nšček – Kakasdomb; *G'la:tek 'lec*.

Ünnepek megnevezése:

'Čę:plana 'Mârda – Gyümölcsoltó Boldogasszony; *'Djürdjovę* – György-nap.

Állatok neve:

'Liša – Lisa (tehénnev); *'Ci:fra* – Cifra (tehénnev); *'Čibęš* – Csi-bész (kutyanév); *'Čöpe* – Csöpi (kutyanév).

Ragadványnevek:

'Čę:ike; 'Čöpe; 'D'oka.

Személynevek:

'Lęrenc – Lőrinc; *'Lujzek* – Alajos; *'Gusek* – Ágoston; *'Gusę* – Ágoston; *'E:įma* – Emma; *'E:įme* – Emil; *'E:ržika* – Erzsike; *'Djoško* – Jó-

zsef; 'Djože - József; 'D'o:uže - József; 'Dju:la - Julianna; 'Dju:le - Gyula; 'Dju:lec - Julianna; 'Djüra - György.

Földrajzi nevek:

G'ra:c - Graz; Eng'la:nd - Anglia; 'Va:raš - Szentgotthárd; 'Šom-boteu - Szombathely; 'Čre:ipnje - Csörötnek; 'Šobota - Murska Sobota; Do'le:nje Si'ni:k - Alsószölnök.

Népek megnevezése:

Eng'la:ndar - angol (férfi); 'Ne:mec - német (férfi); La'mica - német nő.

A szókincs vizsgálata során számos német, kaj-horvát és magyar jövevényszót találunk, ezek beépültek a nyelvjárás rendszerébe. 1920 után, Muravidék Jugoszláviához csatolása után a Rábavidék továbbra is Magyarország része maradt, kapcsolata a Muravidékkel megszakadt, elszigetelődött a nyelv is, és egyre inkább csak a legegyszerűbb helyzetek, dolgok kifejezésére szolgált, kiszorult az iskolából, hivatalokból, a 20. század vége felé a templomból is. Maradt a családi kommunikáció nyelve, majd a szülők gyermekeikkel egyre inkább csak magyarul kommunikáltak, az iskola soha sem töltötte be a nyelvmegőrző szerepét, hiszen az irodalmi nyelvet tanították, mindenféle átmenet és tudatosítás nélkül. A nyelvjárás megőrizte 1920 előtti állapotát, fejlődni, gazdagodni már nem tudott, igényes kommunikációra már nem volt elegendő. A nyelvjárást beszélők kénytelenek voltak egyre több magyar szót beleszólni beszédükbe, hiszen saját nyelvükben nem találtak már szavakat a műszaki, társadalmi fejlődés eredményeire. A szókincs átfogó vizsgálata alapján megállapítható, és ezt dolgozatomban megpróbáltam példákkal igazolni, hogy mezőgazdasági tevékenységgel, családi élettel, ünnepekkel és népszokásokkal kapcsolatos szókincs rábavidéki szlovén, ebben csak elvétve találunk magyar vagy német jövevényszót. Szlovének a tulajdonnevek, különösen régi réteget képvisel a mikrotoponímia. A tárgyi világ, kisipar és később a társadalmi élettel kapcsolatos szókincs alapvetően német átvétel, majd később kontrollálatlanul egyre inkább a magyar. Ha egy családi ház fűtésre és főzésre szolgáló berendezéseit vesszük sorra, akkor a

'peč – kemence; 'koteu – katlan; 'ka:le – cserépkályha; š'pājet – tűzhely; 'ro:ur – kémény; p'lo:utle – platni; ci'li:nder – karika; 're:dle – sütő kifejezéseket találjuk; később pedig magyar és német jövevényszóval alkotott összetett szavakat tudunk felsorakoztatni, mint pl. 'villanyš'pājet – villanytűzhely; 'ga:zš'pājet – gáztűzhely. Szlovén eredetűek azonban a tüzelést és főzést segítő, kísérő eszközök, jelenségek és jellemzőik kifejezésére szolgáló szavak: 'di:n – füst; 'vo:ugald'e – parázs; 'sāje – korom; 'toplo – meleg; 'mžzlo – hideg, 'dřva – fa; př'ko:u – hasábfá; poda'ži:gan'e – gyújtós; smo'la:k, smola'ti:n'e – zsírosfa.

Hasonló nyelvfejlődést lehet bemutatni a társadalmi élet területén is: 'veš – falu; p're:djen – elnök, vezető; 'šo:ula – iskola; 'cerkev – templom; pra'vi:ca – igazolvány; gos'pi:čena – robot; 'tānač – tanács; kanca'la:j'iroda – iroda; 'engedel – engedély; š'time 'davati/savaznevatę – szavazni; 'pašoš'/utlevel – útlevél.

A jövevényszavak nemcsak a tárgyi világba és a társadalmi élet szavai közé épültek be, a nyelvjárásban ugyanis találunk németből és magyarból átvett partikulákat, indulatszókat és határozószókat is: 'ibahap (überhaupt) különösképpen; 'ba:r – bár; 'geli'ba:r – ugyebár; 'ha:t – hát; 'ha:js – jobbra; 'perse – persze.

Összefoglaló

A felsőszölnöki nyelvjárás-variáns gazdag szókincsét alapos lexicológia, szociolingvisztikai, pszicholingvisztikai és névtani vizsgálatnak kellene alávetni, amely segítségével pontosan be lehetne mutatni a nyelvjárás fejlődését, a külső hatásokat és azok okait, továbbá a nyelvjárás visszaszorulásának és a nyelvcsere folyamatának stádiumait. Napjainkban ugyanis a nyelvjárás-variáns egyre inkább visszaszorult a családba, ahol már csak a nagyszülők használják az egymás közötti kommunikációban.

BIBLIOGRÁFIA

- BAJZEK Marija, 2009: *Slovar Gornjega Senika A-L*. Maribor: Zora.
- BEZLAJ France, 1967: *Eseji o slovenskem jeziku*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- JESENŠEK Marko, 2005: Nastanek in razvoj prekmurskega jezika. In: *Spremembe slovenskega jezika skozi čas in prostor*. Maribor, 26–38.
- KISS Jenő (szerk.) 2001: *Magyar dialektológia*. Budapest: Osiris.
- LOGAR Tine, 1996a: Prispevek k dialektologiji Goričkega. *Dialektološke študije in jezikovnozgodovinske razprave*. Ljubljana: ZRC SAZU, 200–203.
- –, 1996b: Govor Slovencev v Porabju na Madžarskem. In: *Dialektološke študije in jezikovnozgodovinske razprave*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- TOPORIŠIČ Jože, 1965: *Slovenski knjižni jezik 1-4*. Maribor: Obzorja.
- ZORKO Zinka, 2003: Besedje v porabskem andovskem govoru. In: *Družbenozgodovinska in narodnostna problematika slovenske manjšine v Porabju na Madžarskem*. Maribor, 35–43.